

REDEMPCIÓ TECNOLÒGICA *MADE IN USA* O LA REVISIÓ BAUÇANIANA DE LA «PAX AMERICANA»

Jaume Munar Ribot

RESUM: El descobriment del continent americà implicà la irrupció definitiva del debat sobre l'alteritat en els ambients filosòfics de l'època. La necessitat de donar una explicació a la diferència i d'incloure-la de manera coherent en el relat col·lectiu del «món civilitzat» derivà, en molts casos, en la reflexió i recreació de l'estat de naturalesa per part d'alguns autors, entre els quals destaca Rousseau i el seu apropament al mite del bon salvatge.

Miquel Bauçà, mig mil·lenni més tard, torna a defensar la bondat i felicitat naturals de l'home, l'únic vestigi de les quals són els somnis, que manifesten el funcionament de la ment previ a l'aparició del llenguatge i a la vida en societat. Bauçà, extremant les possibilitats del bon salvatge rousseauinià, estableix el desenvolupament tecnològic com l'única possibilitat real de tornar a l'estat de naturalesa. Els EUA, com a capdavanters en el desenvolupament tecnològic contemporani, són l'exemple que la humanitat ha de seguir i la fita definitiva en la tornada a la llibertat original.

PARAULES CLAU: Bartolomé de las Casas, bon salvatge, contractualisme, descobriment d'Amèrica, estat de naturalesa, Miquel Bauçà, naturalisme, Rousseau, tecnologia.

ABSTRACT: The discovering of America imply the definitive irruption of the debate on otherness in philosophical realms. The necessity of explaining otherness and include it coherently in the collective narrations of the civilizzate world frequently derived in a reflection on natural condition as showed Rousseau. M. Bauçà develops a view on contemporary technological development from the rousseauian myth and states that technological development is the unique possibility to return to natural condition. Furthermore it is added that USA are the example which must be followed.

KEY WORDS: Bartolomé de las Casa, bon savage, contractualism, discovering of America, natural condition, Miquel Bauçà, naturalism, Rousseau, technology.

BREVÍSIMA RELACIÓN DE LA DESTRUCCIÓN DE LAS INDIAS

Descubriéronse las Indias en el año de mil y cuatrocientos y noventa y dos. Fuéronse a poblar el año siguiente de cristianos españoles, por manera que ha cuarenta e nueve años que fueron a ellas cantidad de españoles; e la primera tierra donde entraron para hecho de poblar fué la grande y felicísima isla Española, que tiene seiscientas leguas en torno. [...] La tierra firme, que está de esta isla por lo más cercano docientas e cincuenta leguas, pocas más, tiene de costa de mar más de diez mil leguas descubiertas, e cada día se descubren más, todas llenas como una colmena de gentes en lo que hasta el año de cuarenta e uno se ha descubierto, que parece que puso Dios en aquellas tierras todo el golpe o la mayor cantidad de todo el linaje humano.

Todas estas universas e infinitas gentes a todo género crió Dios los más simples, sin maldades ni dobleces, obedientísimas y fidelísimas a sus señores naturales e a los cristianos a quien sirven; más humildes, más pacientes, más pacíficas e quietas, sin rencillas ni bullicios, no rijosos, no querulosos, sin rencores, sin odios, sin desear venganzas, que hay en el mundo. [...]

Son también gentes paupérrimas y que menos poseen ni quieren poseer de bienes temporales; e por esto no soberbias, no ambiciosas, no codiciosas. Su comida es tal, que la de los sanctos padres en el desierto no parece haber sido más estrecha ni menos deleitosa ni pobre. Sus vestidos, comúnmente, son en cueros, cubiertas sus vergüenzas, e cuando mucho cúbrense con una manta de algodón, que será como vara y media o dos varas de lienzo en cuadra. [...]

Son eso mesmo de limpios e desocupados e vivos entendimientos, muy capaces e dóciles para toda buena doctrina; aptísimos para recibir nuestra sancta fee católica e ser dotados de virtuosas costumbres, e las que menos impedimientos tienen para esto, que Dios crió en el mundo [...] e, finalmente, yo he oído decir a muchos seglares españoles de muchos años acá e muchas veces, no pudiendo negar la bondad que en ellos veen: «Cierto estas gentes eran las más bienaventuradas del mundo si solamente conocieran a Dios.»

[...]

Brevísima relación de la destrucción de las Indias
Fray Bartolomé de las Casas

Gairebé mig segle després que Cristòfor Colom partís a cercar les Índies i trobàs Amèrica, Bartolomé de las Casas, un dominic nascut a Triana l'any 1474, decidí escriure la *Brevísima relación de la destrucción de las Indias*. El seu objectiu era cridar l'atenció de la monarquia espanyola i de les autoritats eclesiàstiques sobre el discutible procés de colonització que es duia a terme a l'Espanya d'ultramar. De Las Casas, en els múltiples viatges que féu a les Índies, havia observat els peculiars sistemes de conquesta i integració que aplicava els seus compatriotes i els havia analitzat. Arribà a la conclusió que els habitants del Nou Món no semblava que fossin tan salvatges com la majoria d'uropeus havien fet veure i que, en qualsevol cas, la violència que exercida contra ells, amb l'argument de colonitzar i cristianitzar amb més efectivitat, era del tot innecessària.

L'obra de De Las Casas, com la de tants altres cronistes de l'època, es convertí en bona mesura en la matèria primera de l'etnografia, la història i la filosofia europees dels segles XVII i XVIII. Relats com el que encapçala aquest escrit serviren intel·lectuals de tot Europa (sobretot de França) perquè reforçassin documentalment la hipòtesi de l'*estat de naturalesa*; és a dir, per reforçar la suposició que els individus de la nostra espècie, molt abans de conviure en sistemes socials «civilitzats», ja tenien els trets essencials del ser humà. En alguns casos, s'empraren també per crear i recrear el que es coneix com a «mite del bon salvatge» (Bitterli, 1976: 322), que presenta un model d'home presocial totalment innocent, inofensiu i lliure. Tant el concepte d'*estat natural* com el de *bon salvatge* fan part de l'entramat de jàsseres sobre el qual s'estructuren les teories contractualistes clàssiques.

El contractualisme, en filosofia política, és l'antítesi del naturalisme. L'un i l'altre proposen explicacions distintes sobre l'origen de les societats humanes. El naturalisme, per una banda, manifesta que el ser humà és social per naturalesa, o, el que és el mateix, que, allunyat de la societat, un individu de la nostra espècie no arribaria a desenvolupar mai tots els trets que el defineixen. Per l'altra banda, el contractualisme admet la possibilitat que hom pugui ser humà molt abans de viure en societat i que, per tant, cap de nosaltres no sigui social per naturalesa, sinó per artifici. Aquest hipotètic estadi presocial constituïria —com ja hem dit— l'*estat de naturalesa*. Dels il·lustres representants d'una teoria i l'altra ens interessa reflexionar aquí al voltant de la filosofia política de Rousseau i, en especial, del mite del bon salvatge i el paper que tingué en l'obra de Bauçà.

En el *Discurs sobre l'origen de la desigualtat entre els homes*, Rousseau descriu l'estat de naturalesa com un estat d'harmonia entre els humans i l'entorn, en què l'home gaudeix d'una llibertat i felicitat absolutes, satisfà solament les necessitats més elementals i viu en una ignorància total de l'altre. Tanmateix, Rousseau admet que és impossible mantenir aquesta situació idíl·lica; explica el naixement de la societat civil mitjançant un pacte o contracte, pel qual tothom cedeix la seva sobirania individual al conjunt dels contractants i es funda, així, un estat igualitari i democràtic. Això no obstant, sembla prou clar que Rousseau, tot i que coneixia les cròniques procedents del Nou Món, assumia que aquest *estat de naturalesa* difícilment podia ser constatat de manera empírica. Però, tant si el considerem una simple hipòtesi de treball, una constatació d'un fet històric o un postulat jurídic per fonamentar la igualtat de tots els homes davant la llei (Bitterli, 1976: 337), és clar que la idea subjacent a aquesta teoria política és definir la societat com un element corruptor de la nostra llibertat i felicitat originàries. En aquest sentit, el pas de l'*estat natural* a l'*estat civil* no s'interpreta com un progrés ni com l'única sortida possible davant la guerra de tots contra tots o davant la impossibilitat de garantir el manteniment de la llibertat natural, com pensen Hobbes i Locke, respectivament. En la filosofia Roussoniana (almenys en alguns passatges del *Discurs sobre l'origen de la desigualtat entre els homes* i al començament d'*El contracte social*), el contracte social és vist com una corrupció de la igualtat i llibertat naturals de l'home.

La voltera que hem fet des que hem començat aquest text s'acaba just aquí; i nosaltres, que no tenim gaires manies a l'hora de preservar la tradició tan nostrada d'esperar pacients la mort de l'escriptor per fer dir als seus textos allò que ens passa pel cap, defensarem avui una lectura en clau contractualista de l'obra de Bauçà.

Miquel Bauçà deixa clar manta vegades —tal com ho fa Rousseau, tot i ser un «parisenc»— que la vida en societat i l'organització política tenen poc a veure, o no gens, amb el fet de ser o no humans: «[...] // No existeix una comuna, // no com un ramat de llops, // "natural" com les formigues. // [...]» (Bauçà, 2002: 150). Bauçà va més enllà i està convençut que l'*estat de naturalesa* no és una abstracció filosòfica, com podrien pensar els contractualistes. L'*estat de naturalesa* existí i queda demostrat en els somnis, que són la manifestació d'un passat ontològicament lliure (Bauçà, 2002: 12). Quan el cervell es dedica a perfer somnis, n'emergeixen unes capacitats que en

cap cas no es manifesten durant la vigília. Aquestes capacitats —segons Bauçà— apunten una intel·ligència distinta de l'actual i és una intel·ligència que els humans empràvem abans de ser gregaris.

En aquells primers batecs de l'evolució, els homes érem bons; fou posteriorment, quan ingressàrem en la comuna, que aquesta puresa s'enterbolí: «De natura, un homes és bo: // són els altres que el corrompen. // ...» (Bauçà, 2001: 60); «És l'arrel de tots els mals, // la sociabilitat. // ...» (Bauçà, 2001: 111); «... // Arreu les mitologies // deixen clar que al paradís // només hi havia un home // i que la perversió // va venir amb la ramada. // ...» (Bauçà, 2002: 81). Ens trobam, per tant, davant un *remake* del mite del bon salvatge, però cuinat a la felanitxera, que, com veurem, tindrà un final ben distint del que exposava Rousseau.

Bauçà té clar que a l'origen de la societat humana no hi ha cap contracte establert de manera racional i voluntària. La societat apareix més per una exigència biològica que no pas per un acord meditat; per tant, Bauçà difereix en aquest punt del contractualisme clàssic. Allò que obliga els humans a conuiu no és ni el desig d'evitar la guerra de tots contra tots, ni el de preservar cap casta de llibertat, sinó la voluntat de sobreviure en un entorn que supera les possibilitats adaptatives del seu cos. El ser humà és un animal que, en no comptar amb cap capacitat ni habilitat fisiològiques especialment remarcables, necessita trobar altres estratègies per augmentar la seva eficàcia biològica o, el que és el mateix, les possibilitats de sobreviure. En aquesta situació, de la mateixa manera que unes criatures, per adaptar-se al medi, han desenvolupat la capacitat de veure en la distància una llebre amagada dins la garriga, o unes altres, la de cruspir-se de viu en viu una gasela sota el sol implacable de la sabana, els humans hem creat unes estructures de convivència summament complexes, a les quals ens referim amb el nom gèneric de «societat» i que Bauçà anomena també «comuna» o «gregarisme»:

Entre les qualitats o característiques o propietats que ens distingeixen dels altres animals, la més important, la més grossa, la més vistent, la que té més efectes i explica més coses —molt per sobre de la intel·ligència— és el gregarisme [...] (Bauçà, 1998: 281).

Un cop explicat quin és el contracte involuntari, la coacció evolutiva, que donà lloc a l'aparició de l'*estat civil* i a la pèrdua de l'*estat de naturalesa*,

vegem ara quins són els efectes de la vida social, segons Bauçà. El primer és el naixement del llenguatge. El segon —l'obviarem avui aquí— és la neotènia, o prolongació temporal de la infantesa.¹ I el tercer, la capacitat de crear engins tecnològics.

Del llenguatge, hom en diria que és allò que ens ha fet definitivament intel·ligents. És generalitzada la idea que, sense un sistema de comunicació d'aquesta mena, difícilment haurien emergit la majoria d'idees que ens inunden i que ens han permès «evolucionar». Bauçà, però, al principi d'*Els Somnis*, contradiu aquestes interpretacions i afirma rotund que la intel·ligència humana no s'origina en el llenguatge:

Abandona aquesta idea.
Deixa-ho córrer. N'hi ha prou!
No va ser pas el llenguatge
Que ens va fer intel·ligents (Bauçà, 2002: 11).

Segons Bauçà, el llenguatge no solament no ens féu intel·ligents, sinó que, a més, va suposar la perversió definitiva de l'*estat de naturalesa*. Mentre l'home ignorava la parla i els seus subproductes, era intemporal, immortal i creava salvatgement el seu propi món: menjava, corria, dormia, boixava sense trava ni control. Però, en contra del seu desig i sense la mediació de cap contracte social de cap mena, aquests sers lliures foren esclavitzats i rel·ligats a la comuna per mitjà del llenguatge: «[...] // No parlàvem i era el cel // [...]» (Bauçà, 2002: 11); «[...] // Fou la parla que ens va prendre // aquella alta llibertat // [...]» (Bauçà, 2002: 12). L'únic vestigi d'aquell *estat de naturalesa* són els somnis² que mostren un tipus d'intel·ligència icònica distinta de la ideogràfica que empram de desperts i que serveixen a Bauçà per mantenir viva l'esperança d'un retorn a l'*estat de naturalesa*:

La immortalitat és
escapar de la comuna

¹ *La infantesa dura massa* (Bauçà, 2001: 162).

² «[...] // La imaginació // dels infants, talment els somnis, // també fóra un bell record // de quan érem a la selva. // [...]» (Bauçà, 2002: 12).

amb un estri que tenim,
 és a dir, amb la nostra ànima.
 És ben clar que els somnis són
 o existeixen per ajudar-la (Bauça, 2002: 29).

Els somnis manifesten la rebel·lió de la nostra ment prelingüística, que es nega a deixar-se infectar pel llenguatge i a ser connivent amb el complot organitzat pels congèneres. En tota la planificació dels capparees de la nostra tribu per fer avançar de manera implacable el gregarisme, cometeren l'error de càlcul d'obviar el cervell i les capacitats que té. Els somnis, salvatgins i virginals, són el darrer reducte d'insurgència, la via d'escapatòria:

L'home, com els animals,
 és pensat per viure en colla.
 El problema és el cervell,
 que l'incita a fer el contrari,
 de manera més o menys
 vehement. És un misteri
 que hom explica no gens bé
 ...
 Netegem el cel de Déus
 i la terra, de cultura,
 que tolera que els vivents
 no puguem mirar-nos l'ànima,
 per tal que ella regni a sang (Bauça, 2002: 151).

Bauça, a diferència dels pensadors contractualistes, no creu que la solució als mals generats per la societat sigui un simple rentat de cara o una reestructuració política. El gregarisme ha de ser extingit per sempre i hem de trobar el camí perdut que expressam avui en els somnis. L'activitat onírica ens apropa a l'*estat natural* que mai no hauríem d'haver perdut, però somniar no és suficient: és necessari cercar una via de retorn definitiu a aquella llibertat perduda. Aquesta via existeix i, tament una bestiola que conté l'antídot del seu propi verí, ha estat produïda per la societat mateixa: la via d'escapatòria és la tecnologia.

Si als paràgrafs anteriors hem dit que els humans havien hagut de suplir les mancances del seu cos natural creant un cos social, ara hem d'afegir a aquesta tesi que, davant la impossibilitat d'adaptar-se amb facilitat a l'en-

torn, l'humà, a conseqüència de la vida comunal, decidí adaptar l'entorn a les seves necessitats, i no a l'inrevés, com fan la resta d'animals. En aquesta inversió de les bases de la selecció natural trobam l'origen de la tecnologia. Els enginyers, habilitats i eines que recorren la història humana, des dels bificials del paleolític a la manipulació genètica d'avui, han estat la manera d'adaptar-nos a les exigències naturals per garantir la supervivència de l'espècie.

Segons aquests arguments, podria semblar contradictori que Bauçà afirmàs que la tecnologia és l'element que farà possible l'autodestrucció de les societats, però les possibilitats que ell hi intueix van molt més enllà de les interpretacions que n'hem fet fins ara. Bauçà té molt present que, per primera vegada en la història, l'home és capaç d'emprar les seves eines, no solament per modificar tot allò que l'envolta, sinó també per modificar-se a si mateix. En aquest punt rau precisament la possibilitat redemptora de la tecnologia:

Parlem de l'apocalipsi.
No serà a causa del foc,
ni de l'aigua ni de l'aire.
És l'acceleració
de la tècnica i la ciència
que faran de canviar
tan pregonament les dades,
que o bé sucumbirem
o bé ja serem uns altres.

...

Considero que és error
prevenir-la semblant bledes
a l'hortet de la quintana.
Ningú no l'aturarà,
perquè no cal aturar-la,
per la possibilitat
que les eines ens canviïn (Bauçà, 2001: 222).

De totes les noves possibilitats que Bauçà intueix en la tecnologia, n'hi ha una que li sembla crucial a l'hora de recuperar la llibertat desitjada. Aquesta possibilitat és eliminar el cos: «[...] // L'objectiu: fugir del cos, // que ens fa ser esclaus tanoques» (Bauçà, 2001: 143).

El cos és, per Bauçà, l'origen de tots els mals, ja que és per mor d'ell que requerim la vida gregària.³ Eliminar el cos implicaria superar totes les deficiències adaptatives que patim i deixaria d'obligar-nos a abandonar l'*estat de naturalesa* per sobreviure. Sense les xacres corporals, el passat que s'expressa en els somnis seria encara avui ben present. Ara bé, aquesta aniquilació de la còrpora no ha d'esdevenir-se amb una precisa ganivetada al coll, sinó amb el transplantament de l'ànima en un suport no biològic, o, dit d'altra manera, en un enginy tecnològic:

... El que cal
és destruir-lo, perquè creixi
un brot nou, sense aquest cos,
que genera cretinesa:
instal·lar-nos en un xip:
començar una nova època.

...
El que cal és trasplantar
just allò que en diem l'ànima
en un estri sense carn,
és a dir: tot electrònic
... (Bauçà, 2001: 278).

La tecnologia esdevé, així, l'instrument redemptor de la humanitat. Un cop superada la necessitat de sers animals socials, els homes entraran definitivament en un món de llibertat. És el que Bauçà anomena «El Canvi» o, en el poema següent, el «Tecnocosmos»:

És l'arrel de tots els mals,
la sociabilitat.
...
El remei: el tecnocosmos
que serà la llibertat,
definida, delejada,
no viscuda per ningú
en cap lloc o circumstància (Bauçà, 2001: 111).

³ «[...] // Quina és l'arrel del mal? // Són les ganes de tocar-se, // la gregarietat [...]» (Bauçà, 2001: 167).

De totes les societats humanes conegudes, solament n'hi ha una que és digna d'entrar en El Canvi: Amèrica. Quan Bauçà parla d'Amèrica, es refereix als Estats Units, i no perquè hi hagi descobert els viaranys perduts del *bon salvatge* o de l'*estat natural*, com sí que ho feren de Las Casas o Rousseau. EUA representa la democratització definitiva de la tecnologia, que ha deixat de ser específica i especialitzada per començar a formar part de l'ecosistema quotidià del mecànic, la perruquera, el manescal i la fornera. Els Estats Units són els fundadors de la tecnologia moderna pensada per fer canviar els homes, no per facilitar-los l'existència, sinó per manipular-los, repastar-los, deshumanitzar-los. Amèrica, en definitiva, és, per Bauçà, el desenvolupament tecnològic en grau màxim i, per tant, la porta d'entrada al cel, a la llibertat, al silenci:

... Allò que hom deia
"just naixem, que comencem
a morir-nos" serà una dada
palpitant. Això farà
acostar-nos més encara
al model americà,
a sacralitzar la Tècnica,
que ens ha de redimir
de l'infern de l'estultícia (Bauça, 2005: 11).

L'Amèrica que despertà l'ànsia civilitzadora de mitja Europa fa cinc-cents anys, escampa avui amb força la gangrena que haurà d'acabar en la desaparició definitiva de tota civilització. La mateixa Amèrica que serví Europa per crear el mite etnocèntric de l'home civilitzat i per saturar les biblioteques de lloances als avantatges d'una vida políticament regulada, és redescoberta per Bauçà com l'horitzó de redempció del ser estult i gregari, com un Nou Món que ens conquereix, sense noms, sense mapes, però aquesta vegada també sense homes:

Calm i clar i pedagògic,
com la revolució
de'n Pol Pot, poso a la lleixa
aquest mapa que demà
servirà a la meva tribu
per al seu deslliurament
terminal i ple de glòria (Bauça, 2005: 25).

BIBLIOGRAFIA

- BAUÇA, Miquel (1998). *El Canvi. Des de l'Eixample*, Barcelona: Editorial Empúries (2005).
- (2001). *Els estats de connivència*, Barcelona: Empúries.
- (2002). *Els somnis*, Barcelona: Empúries.
- (2005). *Rudiments de saviesa*, Barcelona: Empúries.
- BITTERLI, Urs (1976). *Los «salvajes» y los «civilizados». El encuentro de Europa y ultramar*. Mèxic: Fondo de Cultura Económica, 1981.
- DE LAS CASAS, Bartolomé (1552). *Brevísima relación de la destrucción de las Indias*. José Miguel Martínez Torrejón (ed.), Publicaciones Universidad de Alicante, 2006.
- ROUSSEAU, J. J. (1755). *Discurso sobre el origen de la desigualdad entre los hombres*, Barcelona: Aguilar, 1973.
- (1762). *El contrato social*. Barcelona: Aguilar, 1973.

